Tahák na sváťák

Petr Šabach: Občanský průkaz 10. díl

Před sebou máme závěrečný díl seriálu. Naposledy si rozebereme i neumělecké dílo, tentokrát - jak tomu motiv občanského průkazu napovídá - se podíváme na právní výklad. Věříme, že vás maturitní seriál poučil i pobavil, a všem maturantům přejeme v příštích dnech šťastný tah z klobouku.

Šakalí léta, Pelíšky, Pupendo, U mě dobrý, Občanský průkaz... Všem těmto známým českým filmům byly předlohou knihy humoristy a povídkáře Petra Šabacha. Jenomže znát film ještě neznamená, že dopodrobna znáte literární dílo. Začtěme se tentokrát do originálu - úryvku o Danielu Pačesovi, kterého nikdo z kluků neměl moc rád.

ukázka z knihy

Daniel Pačes překonal ten den veškerý moje očekávání. Měl v obličeji naprosto nepříčetnej výraz, jak tam tak stál, a ten výraz ho neopouštěl ani na vteřinu, ani ve chvíli, kdy mu děda říkal: „Počkej! Vydrž! Hned se svezeš…!“, a s tímhle výrazem se začal na to kolo drápat, a jak ho jeho děda odmetal a zaháněl rukou, tak on s vytřeštěnejma očima a s úsměvem slabomyslného pořád šplhal na to kolo a děda ho nemoh vůbec setřást, protože mladej Pačes se držel řídítek jako klíště a jedinýho hlásku při tom nevydal, a když mu děda odlamoval ruce prst po prstu od řídítek, tak se furt jen idiotsky a nepřítomně usmíval. Ne že by se smál, to bysme si nerozuměli, on se tvářil spíš jako nějakej blázen, co škrtí malý děti, až to naháněl čirej a jenom čirej strach. Děda ho nakonec od těch řídítek odtrh a pak zakřičel: „Jenom chvilku, než to zkontroluju, Daníku!“, ale Pačes, kterej se už dávno změnil v šílenýho skřeta, jen pomalu obešel kolo a chňap po rámu, a jak přes něj přehazoval nohu, tak nakop dědu do ucha, a když ten bolestí zaskřehotal jako páv a na chvíli to kolo pustil, tak se Pačes zase zakles rukama za řídítka a zadkem se snažil zavrtat do sedla, ale měl ho moc vysoko, a tak se skácel i s tím fungl novým kolem Favoritem na bok, a i na zemi, kam se s rachotem zřítil, ležel, jakoby jel, jako by byl dvourozměrnej, vystřiženej z papíru nebo přejetej parniválcem, ale furt s tím debilním úsměvem na rtech, a to už děda doopravdy nevydržel a tak, jak tam ten reliéfní Pačes ležel s tím kolem skoro v závodní pozici, tak ho děda řezal pumpou přes prdel, ale ten strašidelnej úsměv z něj nevymlátil….

Jednou z důležitých rolí uměleckých děl literárního realismu je uchovávat obraz určité doby. Ačkoli nejde o vědecky přesné a vyčerpávající zprávy, mohou taková díla čtenáři zprostředkovat obraz všední každodennosti určité epochy stejně dobře (ne-li lépe) než objemná odborná studie. V české literární současnosti se takové role ujal nedávno zesnulý pražský rodák Petr Šabach (1951-2017).

Do literatury nenápadně vstoupil v 70. letech minulého století, kdy občas publikuje (v mezích možností určených kulturní politikou tzv. normalizace) v tehdejších novinách a časopisech. Zlom nastane po roce 1989, kdy se český literární svět zcela promění. Namísto několika státních vydavatelských podniků se objeví desítky větších či menších nakladatelství, a ta objevují zapomenuté, přehlížené či nové autorky a autory, z nichž vzejdou spisovatelé 90. let i počátku nového tisíciletí. Již v prosinci roku 1989 vzniká nakladatelství Paseka, jehož nejznámější tváří se stane právě náš autor, publikující své povídky a romány v pravidelných (zhruba dvouletých) intervalech od poloviny 90. let až do roku 2015.

Vypravěč z Dejvic

Literární publikum, ale také odbornou kritiku zaujal Šabach všedním jazykem a lidovou až hospodskou mluvou a jejími typickými náměty. V nepříliš rozsáhlé knize Občanský průkaz. nenalezneme jeden sevřený novelistický příběh, ale pestrou mozaiku drobnějších i větších příhod a událostí vyplňující kompoziční rámec určený dobou dospívání vypravěče a jeho několika kamarádů z pražských Dejvic. Tuto zvolenou kompozici autor doplňuje jednak o intermezza představující charakteristické dobové události-legendy a také o sarkastické básně jedné z postav, kamaráda Aleše (básně vycházejí z písňové tradice tzv. městského folklóru).

Skupinku ústředních postav doplňuje rozmanitá plejáda figurek a figur prolínajících jejich životem takříkajíc na hraně zákona, vždyť první vpravdě symbolickou událostí je tu typický rituál tehdejšího socialistického státu - předání malé objemné knížky, občanského průkazu. Akt se totiž neobešel bez účasti příslušníků Veřejné bezpečnosti (VB), tedy státní policie, jejíž název byl oprávněně vnímán jako krutě ironický - přítomnost „příslušníků“ totiž nevyvolávala pocit bezpečí, ale naopak strachu a ponížení. Sám občanský průkaz nebyl jen dokladem identity, ale hlavně nástrojem časté šikany a zvůle VB, do jejíhož teritoria tak novopečený majitel průkazu vstupoval.

Základem pásma vypravěče je tu ich-forma a tzv. omezená perspektiva (znamená to, že autor svého vypravěče nepojímá jako vševědoucího); jeho očima sledujeme, jak do života dejvických kluků (a později mužů rychle ubíhajícího věku) vstupuje slavný pražský Majáles roku 1966, mihne se tu „osmašedesátý“ a srpnová „bratrská pomoc“, kruté potlačení demonstrantů v srpnu roku 1969... a poté žijeme odpuzující normalizační realitu prolezlou nejen „Bezpečností“, ale i udavači a slídily všeho druhu činícími každodenní šikanu, ponížení a beznaděj ještě odpudivější. Jen hospoda přináší chvilkovou úlevu... Autor svého vypravěče opouští v červnu 2006 poté, co ho nechá projít nejednou hořkostí „nové doby“ po sametovém listopadu 1989.

Obecná čeština plná bohatých souvětí

Výňatek představuje nejen jednu z podlých figurek vypravěčova světa, ale především autorův styl. Ten stojí na jazykových prostředcích (především mluvnice a slovní zásoby) obecné češtiny, jak ukazují koncovky přídavných jmen (nepříčetnej, vytřeštěnejma), tvary sloves (bysme, zakles, chňap) i v této vrstvě jazyka neutrální výrazy (drápat se, prdel, parniválec). Obecná čeština a její prostředky jsou také základní nástroj tzv. pásma postav (především jejich přímých řečí). Všimněme si také, jak autor využívá mluvnických prostředků skladby - bohatá souvětí svým charakterem odpovídají rytmu přirozené řeči, jež vypravuje. Stejnou roli plní i tropy a figury - najdeme tu konstantní epiteta (vytřeštěný voči) i přirovnání (zaskřehotal jako páv) a metafory (změnil se v šílenýho skřeta), ale také přiléhavé ornantní epiteton (reliéfní Pačes), jež dosvědčuje, že Šabachův autorský styl není nikterak povrchní.

Co byste měli vědět

Když vypráví hospoda...

Šabachův osobitý styl navazuje na velké české spisovatele 20. století – světově proslulého Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala. Všechny tři autory zajímá „všední“ lidský osud a jeho rozmanitá tvář, již si lidský život uchovává navzdory často ničivému tlaku velkých dějin. Nikoli náhodou přirozeným prostředím těchto autorů (i koneckonců jejich děl) často byla hospoda – ale ne toliko jako místo pijáků, nýbrž především vypravěčů. Zaujmout v hlučném místě hospodského stolu spolubesedníky, to chce umět vytvořit atraktivní příběh se silnou a vtipnou pointou, zemitým jazykem všedního dne i osobním ručením za jeho pravost; takový je nutný základ takzvaného hospodského vyprávění.

Co bych poradil/a studentům

➔ VXXXXX XXXXVÁ

*absolventkaxxx